



DOI 10.58423/2786-6742/2023-4-37-50

УДК 338.43

Віталій ВЕНГЕР

доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник з покладанням обов'язків
завідувача відділу секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків
Державна установа "Інститут економіки та прогнозування НАН України",
м. Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0003-1018-0909

Scopus Author ID: 35759836300

Наталія РОМАНОВСЬКА

кандидат економічних наук, доцент, науковий співробітник
відділу секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків
Державна установа "Інститут економіки та прогнозування НАН України",
м. Київ, Україна,

ORCID ID: 0000-0002-1377-7551

Scopus Author ID: 57871566800

Олександр ШЕЙКО

радник з експертної та дослідницької діяльності в
Торгово-промисловій палаті України,
м. Київ, Україна,

ORCID ID: 0009-0007-0110-1427

КОН'ЮНКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ КРУП

***Анотація.** Круп'яна галузь харчової промисловості України є стратегічно важливою та соціально значущою для населення. В Україні вирощують, практично, всі зернові культури, з яких виробляють крупи, тому перспективи розвитку круп'яного ринку безпосередньо залежать від обсягів виробництва, урожайності культур, районування, наявності запасів зерна та інших факторів. Збройна агресія РФ проти України призвела до суттєвих змін на ринку круп. У статті проаналізовано ситуацію на українському ринку круп'яних виробів, зокрема виробництво, експорт, імпорт, споживання, географічне розташування ринку, рівень конкуренції, рівень розвитку виробничої й транспортної інфраструктури ринку та рівень державного регулювання цін. Зроблено висновки, що протягом 2022 року офіційне виробництво круп'яної продукції скоротилося практично вдвічі, в порівнянні з аналогічним показником попереднього року. Протягом 2022 року в сегменті рису та його похідних продуктів спостерігалася майже критична ситуація. Через російську агресію виробництво рису в Україні скоротилось майже в 16 разів. В 2022 році відбулось значне скорочення експортних поставок української круп'яної продукції, яке досягло мінімальної позначки за останні роки – скорочення становило 53,0 %. Вказана динаміка обумовлена скороченням експорту кукурудзяних круп – (на 54,6 %), інших круп – на 27,1 % та майже семикратним зниженням експорту рису та похідної продукції. Єдиною товарною позицією, що показала зростання експорту були пшеничні крупи (на 20,0 %). Блокування російськими загарбниками чорноморських портів спричинило зміни в товарній структурі імпорту до України великої кількості товарів. Незважаючи на те, що загальні імпорتنі поставки круп всіх категорій протягом 2022 року практично залишилися на рівні попереднього року (не значне зростання на 0,9 %), відзначається значне збільшення валютних*



витрат – на 53,0 %, що свідчить про суттєве здорожчання цього виду бакалійної продукції. Загальне видиме споживання круп'яної продукції в Україні за підсумками 2022 року скоротилося на 34,6 %. При цьому споживання пшеничних круп впало на 48,1 %, інших круп – на 57,5 % та рису і його похідних виробів – на 28,3 %. Така динаміка пояснюється активною фазою війни на території України і пов'язаними з цим факторами. Водночас рівень конкуренції на українському внутрішньому ринку круп'яних виробів оцінюється як високий, рівень виробничої інфраструктури ринку, на якому провадить діяльність платник податків оцінюється як розвинений. Транспортна інфраструктура, що обслуговує діяльність платника податків, оцінюється як розвинена.

Ключові слова: ринок круп, круп'яна галузь, кон'юнктура, розвиток, стан, інфраструктура, державне регулювання цін, споживання, експорт, імпорт.

JEL Classification: E2, L6, Q1

Absztrakt. Az ukrán élelmiszeripar gabonaágazata stratégiaileg fontos és társadalmilag is jelentős a lakosság számára. Ukrajnában gyakorlatilag minden gabonafélényt termesztnek, amelyből gabonaféléket állítanak elő, így a gabonapiac fejlődési kilátásai közvetlenül függenek a termelés mennyiségétől, a terméshozamtól, a zónák beosztásától, a gabonakészletek elérhetőségétől és egyéb tényezőktől. Az Orosz Föderáció Ukrajna elleni fegyveres agressziója jelentős változásokhoz vezetett a gabonapiacon. A cikk elemzi a gabonatermékek ukrán piacának helyzetét, különös hangsúlyt fektetve a termelésre, exportra, importra, fogyasztásra, a piac földrajzi elhelyezkedésére, verseny szintjére, a piac termelési és szállítási infrastruktúrájának fejlettségi szintjére, valamint az árszabályozásra. Megállapítást nyert, hogy 2022-ben a hivatalos gabonatermékek termelése közel felére csökkent az előző év azonos mutatójához képest. 2022-ben szinte kritikus helyzetet figyeltek meg a rizs és az abból származó termékek szegmensében. Az orosz agresszió miatt közel 16-szorosára csökkent a rizstermelés Ukrajnában. 2022-ben jelentősen csökkent az ukrán gabonatermékek exportellátása, amely az elmúlt években elérte a minimumot - a csökkenés 53,0% volt. Ez a tendencia háttérben a kukorica és gabona - (54,6%-kal), az egyéb gabonafélék - 27,1%-os, valamint a rizs és származékai exportjának közel hétszeres csökkenése áll. A búzadara (20,0%-kal) volt az egyetlen árucikk, amely exportnövekedést mutatott. A fekete-tengeri kikötők Oroszország általi blokkolása számos Ukrajnába irányuló termékimport szerkezetében okozott változást. Annak ellenére, hogy 2022-ben a gabonafélék teljes importkínálata minden kategóriában gyakorlatilag az előző évi szinten maradt (nem jelentős, 0,9%-os növekedés volt tapasztalható), a devizaköltségekben jelentős - 53,0%-os - növekedés tapasztalható, ami azt jelzi, az ilyen típusú élelmiszertermékek árának jelentős emelkedése. A gabonatermékek teljes látható fogyasztása Ukrajnában 34,6%-kal csökkent 2022-ben. A búzafogyasztás ugyanakkor 48,1%-kal, az egyéb gabonafélék fogyasztása 57,5%-kal, a rizs és származékai 28,3%-kal csökkent. Az ilyen dinamikát az Ukrajna területén folyó háború aktív szakasza és a kapcsolódó tényezők magyarázzák. Ugyanakkor a gabonatermékek ukrán belföldi piacán a verseny mértékét magasnak, az adózó tevékenységét végző piac termelési infrastruktúrájának színvonalát pedig fejlettnak értékelik. Az adózó tevékenységét szolgáló közlekedési infrastruktúra fejlettnak minősül.

Kulcsszavak: gabonapiac, gabonaipar, gazdasági helyzet, fejlődés, állapot, infrastruktúra, állami árszabályozás, fogyasztás, export, import.

Abstract. The cereal industry of the Ukrainian food industry is strategically important and socially significant for the population. In our country, almost all grain crops are grown, from which cereals are produced, so the prospects for the development of the cereal market directly depend on production volumes, crop yields, zoning, availability of grain stocks and other factors. The armed aggression of the Russian Federation against Ukraine has led to significant changes in the cereal market. The article analyzes the situation on the Ukrainian market of cereal products, in particular production, exports, imports, consumption, geographical location of the market, level of competition, level of development of production and transport infrastructure of the market and the level of state regulation of prices. It is concluded that during 2022 the official production of cereal products decreased almost twice compared



to the same indicator of the previous year. During 2022, there was an almost critical situation in the rice segment and its derivative products. Due to Russian aggression, rice production in Ukraine decreased almost 16 times. In 2022, there was a significant reduction in exports of Ukrainian cereal products, which reached the lowest level in recent years - the decline was 53.0%. This dynamics is due to a decrease in exports of corn cereals - (by 54.6%), other cereals - by 27.1% and an almost sevenfold decrease in exports of rice and related products. The only commodity item that showed export growth was wheat cereals (by 20.0%). The blocking of the Black Sea ports by the Russian occupiers caused changes in the commodity structure of imports to Ukraine of a large number of goods. Despite the fact that total cereal imports of all categories during 2022 remained almost at the level of the previous year (slight increase of 0.9%), there is a significant increase in foreign exchange costs - by 53.0%, indicating a significant rise in price of this type of grocery product. The total apparent consumption of cereal products in Ukraine following the results of 2022 decreased by 34.6%. At the same time, consumption of wheat cereals fell by 48.1%, other cereals - by 57.5%, and rice and its derivatives - by 28.3%. This dynamics is explained by the active phase of the war on the territory of Ukraine and related factors. At the same time, the level of competition in the Ukrainian domestic market of cereal products is estimated as high, the level of production infrastructure of the market in which the taxpayer operates is estimated as developed. The transport infrastructure serving the taxpayer's activity is assessed as developed.

Keywords: cereal market, cereal industry, market conditions, development, status, infrastructure, state regulation of prices, consumption, exports, imports.

Постановка проблеми. Круп'яна галузь національної аграрної промисловості є стратегічно важливою та соціально значущою для населення України. В нашій країні вирощують, практично, всі зернові культури, з яких виробляють крупи, тому перспективи розвитку круп'яного ринку безпосередньо залежать від обсягів виробництва, урожайності культур, районування, а також наявності запасів зерна.

Збройна агресія РФ проти України та інші фактори призвели до змін на ринку круп.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку ринку круп досліджені у працях науковців [1-15] показав, що вчені активно досліджують стан, ключові проблеми та перспективи розвитку борошномельно-круп'яної промисловості й надають рекомендації щодо поліпшення її стану для сприяння стабільного розвитку аграрного сектора, зокрема Аверчев О., Жосан Г., Йосипенко І. [1], Грідін О. [2], Камінська А. [3], Квач Я. та Кошельок Г. [4], Керсанюк Ю. [5], Лещенко Ю. [6], Ляховська О. [7], Мороз О. [8], Полонська О., Солошонок А. [9] та Некова Г. [10], Хрип'юк В. [11]. Дослідженням ринку окремих видів круп, зокрема гречки займався Маслак О. [12].

Також у полі зору вчених є визначення факторів, що впливають на вибір споживачів зернових продуктів харчування [13]. У дослідженнях акцентується увагу на тому, що значна частина людства страждає від недостатньої калорійності харчування й доцільності споживання окремих видів круп, зокрема пшона [14].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз змін на ринку завжди потребують постійної уваги не лише в Україні, а й у всьому світі, що потребує актуалізації таких досліджень. З огляду на те, що ринок українських круп залишається динамічним й потребує постійного моніторингу та оцінки



факторів, які впливають на нього, як позитивно, так і негативно, важливим є з'ясувати наслідки впливу збройної агресії РФ на ринок круп. У зв'язку з цим розгляд кон'юнктурних особливостей українського ринку круп стає особливо актуальним у сучасних умовах й потребує більш детального дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначити кон'юнктурних особливостей українського ринку круп на основі аналізу сучасних тенденцій та економічного стану галузі.

Методологічні пояснення. Крупи (в т. ч. зернової культури – рису, який умовно може бути віднесений до категорії круп та є основним товаром контрольованої операції) відповідають наступним групам кодів УКТ ЗЕД – 1103 та 1006. Для повного аналізу ринку, зазначеним кодам УКТ ЗЕД були підібрані відповідні коди НПП (товари, що входять до групи 10.61.31, 10.61.32 та 10.61.33), що дозволило оцінити основні індикатори українського ринку, а також його обсяги та тенденції. Одиниці виміру, які застосовуються Державною службою статистики України та Державною митною службою України, інформаційні матеріали яких використовуються в даному описі не можуть по своїй суті комплексно відобразити індикатори ринку, але можуть бути застосовані для аналізу загальних тенденцій та кон'юнктурних особливостей бізнесового середовища. Під час дослідження тенденцій ринку використовувались експертні припущення та розрахунки, що базуються на цих показниках. Статтю підготовлено з використанням відкритих та загальнодоступних джерел інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Крупи поділяють на: пшеничні (пшенична, манна, булгур, кус-кус), пшоняні (шліфоване або подрібнене пшоно, пшоно-дранець), вівсяні (необроблені, плющені, пластівці), гречані (ядриця та січка пропарені або не пропарені), ячмінна (перлова, ячна), а також горохові, кукурудзяні, сочевичні та інші. Рис умовно відноситься до категорії круп та розподіляється на шліфований, нешліфований та проділ. Крім того рис класифікується за споживчими властивостями на довгозернистий, круглозернистий, за смаковими – коричневий, білий, червоний, клейкий та інші. Є також екзотичні види рису, який поєднує багато споживчих та смакових характеристик одночасно (девзіра, камарг, чорний рис тощо).

Вирощуванням круп'яних культур займаються різні за розмірами та формою власності аграрні господарства, зокрема, сільськогосподарські підприємства повного циклу, аграрні холдинги, фермерські господарства, приватні господарства тощо.

Вирощування круп'яних культур в промислових масштабах сконцентровано на великих сільськогосподарських підприємствах. Вони краще забезпечені фінансовими ресурсами, технічними засобами, господарськими приміщеннями і спорудами та іншими матеріальними ресурсами, ніж приватні господарства, тому можуть застосовувати механізовані способи сівби, дотримуватись сівозмін, вносити добрива та засоби боротьби зі шкідниками у необхідній кількості. Вирощування круп'яних культур зосереджено в певних регіонах України, де для них є найкращими кліматичні умови, склад ґрунтів тощо [15].



Загальна інформація щодо ситуації на ринку. Український ринок круп'яних виробів протягом 2022 року характеризувався чинниками, які частково сформувалися як внаслідок військової агресії та початку повномасштабної війни, так і під впливом кон'юнктурних факторів, що склалися на ринку. Таким чином, характерними ознаками українського ринку круп'яної продукції були наступні положення [16]:

- в Україні споживання круп знаходиться на досить високому рівні – близько 8 кг круп за рік споживає одна людина. Це зумовлено зростаючим інтересом до здорового харчування, а також необхідністю забезпечення військових та постраждалого населення харчовою продукцією довготривалого зберігання та з можливістю простого приготуванням;

- виробництво круп залишається матеріаломістким та потребує максимальної ефективності використання наявних ресурсів. Однією з основних статей витрат при виробництві продукції в круп'яній галузі є саме сировина та матеріальні ресурси;

- виробництво круп в Україні, а також їх експорт залежить від врожаю відповідної зернової культури, з якої вона виготовляється. Втрата посівних площ через війну сприяє скороченню виробництва круп, а отже – зростанню цін на них;

- не зважаючи, що український ринок складається переважно з вітчизняних виробників, частка імпорту зростає. Особливо по рису та екзотичним видам круп. До деяких видів круп застосовується державне регулювання цін при реалізації на внутрішньому ринку;

- до початку війни український ринок круп активно розвивався – модернізувалися виробництва, впроваджувалися нові технології та інші технічні заходи, головним чином для виходу на експортні ринки. В 2022 році ці процеси були зупинені, що веде до технічного відставання у виробництві, а отже і звужує експортні перспективи українських виробників харчової продукції;

- в 2022 році спостерігається тенденція зниження виробництва деяких видів круп'яної продукції (насамперед, пшеничної та просової круп) через напружений внутрішній баланс зерна і зростання тиску на ринок з боку імпортерів, що пропонували більш дешеву продукцію;

- важливим фактором кон'юнктури українського ринку круп'яної продукції є її якісні показники. З кожним роком ростуть вимоги щодо якості харчових продуктів, у тому числі круп та круп'яних виробів, а також вимоги щодо їх фасування, що ускладнює розвиток виробництва для низки учасників ринку. Але все ж таки основою виробництва і реалізації круп'яної продукції слугують її якісні показники. Низька якість продукції – це не лише показник низької ефективності переробного виробництва, а й загроза (коли йдеться про якість харчових продуктів) здоров'ю людини.

Окреме місце в споживанні круп'яних виробів на українському ринку займає рис – зернова культура, яка умовно може бути віднесена до круп'яної продукції. При цьому, рис варто розглядати як єдину харчову крупу, яка в Україну переважно імпортується, на відміну від інших видів бакалійної продукції цієї

категорії. Так, останнім часом на українському ринку круп в сегменті рисової продукції відзначаються наступні тенденції [16]:

- значне зростання цін на рис та похідну продукцію для кінцевих споживачів, що обумовлено девальвацією української гривні;

- суттєвим зростанням вартості логістики через блокування українських морських портів. До початку війни близько 90 % рису імпортувалося за допомогою морського транспорту. Наразі поставки відбуваються виключно через наземні кордони з ЄС. Це також знаходить своє відображення в кінцевих цінах реалізації;

- зниженням загального фонду споживання через міграцію частини населення в інші країни.

Виробництво. До початку війни загальне виробництво круп'яної продукції в Україні становило близько 150–180 тис. тонн щороку, і загалом цей показник практично не змінювався. При чому в приватному секторі, який не надає статистичну звітність вироблялося ще до 25–30% від зазначених обсягів. Протягом 2022 року офіційне виробництво круп'яної продукції скоротилося до рівня в 36,3 тис. тонн, що практично вдвічі нижче за аналогічний показник попереднього року. При цьому близько 13,9 тис. тонн круп було виготовлено на основі пшениці та близько 22,4 тис. тонн – на основі інших зернових культур (табл. 1).

Таблиця 1.

**Виробництво круп'яної продукції в Україні протягом
2020–2022 рр., тис. т***

Продукція	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Круп'яні вироби, пшеничні	23,3	22,9	13,9
Круп'яні вироби, інші	46,4	49,4	22,4
Рис зерновий та похідні продукти	75,8	45,9	3,1
ВСЬОГО	145,5	118,2	39,4

Примітки: до 25–30% круп'яної продукції від зазначених показників виготовляється в приватному секторі та не обліковується; В Україні в промислових масштабах вирощує рис лише одне аграрне підприємство, розташоване в Одеській області.

* Сформовано авторами за даними <https://mind.ua>, <https://ukragroconsult.com> та ін.

Слід відзначити, що з початку російського вторгнення виробництво рису та його похідних активно розвивалося. В довоєнному 2021 році рис вирощувався приблизно на однакових площах в Одеській та Херсонській областях. Через активні бойові дії в Херсонській області, а також значну заміованість цієї області, в 2022 році основним регіоном вирощування рису залишався південь Одеської області, в основному на полях, що розташовані в дельті Дунаю. Крім того, з анексією території Криму Україна втратила майже половину рисових систем. Нині у Криму рис не вирощують через припинення подачі води.

Таким чином, протягом 2022 року в сегменті рису та його похідних продуктів спостерігалася майже критична ситуація. Через російську агресію виробництво



рису в Україні скоротилось в шістнадцять разів – до 3,1 тис. тонн порівняно з 49,5 тис. тонн в попередньому році. В той же час, середнє щорічне споживання рису на особу в звітний період навіть дещо збільшилось – до 3,3 кг/особу. Втім це досить скромний показник порівняно з середньостатистичним мешканцем Європи або Азії (там рівень споживання становить 7–10 кг/особу в рік)¹.

Експорт. Можливість поставляти продукцію бакалійної промисловості на світові ринки (експортувати) є дієвим стимулом для розвитку агропромислового комплексу в Україні. Пріоритетність експортного напрямку реалізації круп обумовлена насамперед ціновим фактором – ціни на зовнішньому ринку значно перевищують рівень цін, що склалися на українському внутрішньому ринку.

Протягом 2022 року відзначається значне скорочення експортних поставок української круп'яної продукції, яке досягло мінімальної позначки за останні роки – 19,1 тис. тонн (скорочення становило 53,0%). При цьому надходження валютної виручки впало на 49,5% (до 19,5 млн дол. США). Вказана динаміка зовнішніх поставок круп'яної продукції обумовлена скороченням експорту кукурудзяних круп – (на 54,6%), інших круп – на 27,1% та майже семикратним зниженням експорту рису та похідної продукції. Єдиною товарною позицією, що показала зростання експорту були пшеничні крупи – поставання збільшилися на 20,0% (табл. 2).

Таблиця 2.

Показники експорту круп'яної продукції з України в 2020–2022 рр., тис. т*

Продукція	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Крупа з пшениці	3,6	2,6	3,2
Крупа з кукурудзи	25,3	28,6	13,0
Крупа інша	2,1	2,3	1,6
<i>Рис та його похідні, всього</i>	5,1	10,3	1,3
<i>в т. ч. рис-сирець (не оброблений)</i>	0,4	3,1	0,0
<i>в т. ч. рис оброблений</i>	4,7	7,2	1,3
ВСЬОГО (круп'яної продукції)	35,6	40,7	19,1

* Сформовано авторами за даними Державної служби статистики України (<https://www.ukrstat.gov.ua>), Державної митної служби України (<https://customs.gov.ua/>).

В товарній структурі експорту круп'яної продукції протягом 2022 року відбулися деякі структурні зміни. Лідируючі позиції традиційно займають кукурудзяні крупи ($\approx 68,1\%$) та пшеничні крупи ($\approx 16,8\%$). При цьому частка рису на інших круп скоротилися і за підсумками звітного періоду становили, відповідно, 6,8% та 8,4%.

Перегляд підходів щодо контролю якості та споживчих властивостей круп з боку українських виробників сприяв розширенню географії поставок в попередні роки – українська продукція була представлена практично на всіх світових ринках, включаючи «дорогі» та «вибагливі» ринки країн ЄС та Близького Сходу. Блокування ворогом українських чорноморських портів кардинально змінило напрямки експорту круп. Так, протягом 2022 року географія експорту української

¹ За матеріалами ресурсів <https://delo.ua>, <https://ukrainer.net/> та інших

круп'яної продукції виглядала наступним чином: країни СНД (Молдова, Грузія, Вірменія) – 30,4%, країни Африки – 29,4%, країни ЄС (Румунія, Литва, Польща та інші) – 26,8%, країни Близького Сходу (Ізраїль, Ліван, ОАЕ та інші) – 9,4% та інші країни – 4,0%. Слід відзначити досить високі обсяги реекспортних поставок рису та продуктів його переробки, які за підсумками звітного року склали близько 1,2 тис. тонн та були направлені в Ліван, Молдову, Румунію, Чехію та Польщу.

Імпорт. Блокування російськими загарбниками чорноморських портів спричинило зміни в товарній структурі імпорту до України великої кількості товарів. Особливо гостра ситуація спостерігалася з продукцією, яка традиційно постачалася з країн Азії та Південної Америки. В таких умовах більшість товарних потоків були перенаправлені через європейські порти з подальшим сухопутним транспортуванням до України. Така логістика вплинула на цінові показники продукції, які на фоні девальвації української гривні зросли в середньому на 30–50%.

Винятком не стала круп'яна продукція, кон'юнктура ринку якої підтвердила наведені тези. Незважаючи на те, що загальні імпортні поставання круп всіх категорій протягом 2022 року практично залишилися на рівні попереднього року – 86,7 тис. тонн (не значне зростання поставок на 0,9%), відзначається значне збільшення валютних витрат на їх придбання – на 53,0% (до 68,8 млн дол. США) (табл. 3).

Слід зазначити, що імпорт круп'яної продукції в звітний період, на відмінну від попередніх років, мав свої особливості, які стали характерними для міжнародного переміщення товарів в період активної фази війни. Так, в 2022 році фіксується скорочення імпорту пшеничних круп (на 53,7%) та інших круп (на 36,5%), в той час як стрімко зросла частка рису та продуктів його переробки. Це обумовлено тим, що в товарній структурі імпорту круп'яної продукції близько 97,7% належить саме рису та похідним виробам. Так, протягом 2022 року в Україну було імпортовано близько 86,9 тис. тонн рису всіх споживчих категорій та видів, що перевищило аналогічний показ попереднього року на 66,3%. При цьому, імпорт саме обробленого рису склав 84,6 тис. тонн (зростання на 3,5%). В той же час, вперше за останні роки в Україну почав завозитися рис-сирець – зернова культура, що потребує низки технологічних операцій для виготовлення товарного рису або рисової крупи – за підсумками 2022 року імпорт такого зерна склав майже 2,1 тис. тонн, адже висока маржинальність українського ринку спонукає переробляти рисове зерно в продукцію з високою доданою вартістю.

Таблиця 3.

**Показники імпорту круп'яної продукції в Україну
в 2020-2022 рр. тис. т***

Продукція	2020р.	2021р.	2022р.
Крупа з пшениці	3,7	3,8	1,8
Крупа з кукурудзи	0,03	0,01	0,03
Крупа інша	1,1	0,4	0,3
Рис та його похідні, всього	112,1	81,8	86,9

в т. ч. рис-сирець (не оброблений)	0,0	0,1	2,3
в т. ч. рис оброблений	112,1	81,7	84,6
ВСЬОГО (круп'яної продукції)	116,9	85,9	86,7

* Сформовано авторами за даними Державної служби статистики України (<https://www.ukrstat.gov.ua>), Державної митної служби України (<https://customs.gov.ua/>).

Суттєві зміни спостерігалися протягом 2022 року в географічній структурі імпорту до України рису всіх товарних категорій. Перше місце в структурі постачань традиційно займають найбільші світові виробники рису – країни Азії ($\approx 83,6\%$). В той же час стрімко зросла частка в імпорті країн ЄС (з $0,4\%$ до $3,7\%$) та інших країн, таких як Туреччина, Уругвай (з $2,0\%$ до $12,7\%$). Постачання рисової продукції з країн СНГ в звітний період не спостерігалось (до цього рис та його похідні продукти масово імпортувався з Казахстану, РФ та інших країн) (рис. 1).

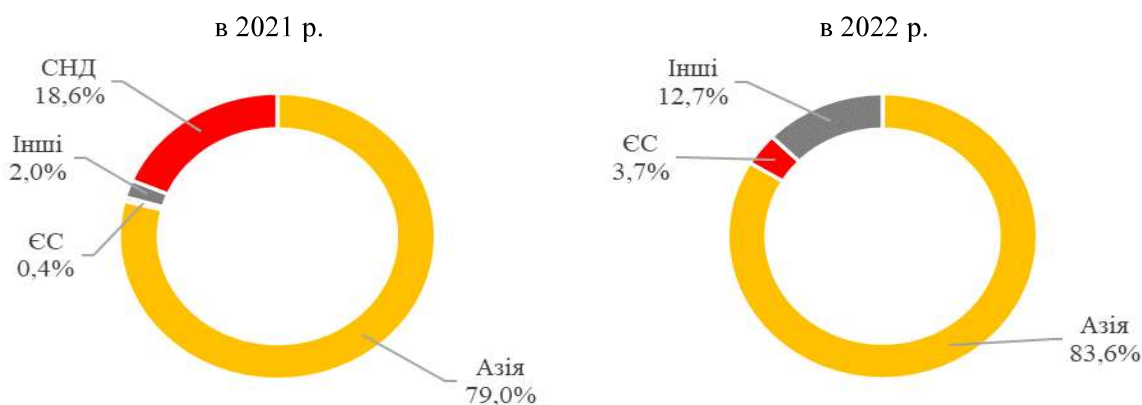


Рис. 1. Порівняльна географічна структура імпорту до України рису та похідних його продуктів переробки, %

* Сформовано авторами за даними Державної служби статистики України (<https://www.ukrstat.gov.ua>), Державної митної служби України (<https://customs.gov.ua/>).

Споживання. Загальне видиме споживання круп'яної продукції в Україні за підсумками 2022 року становило 106,9 тис. тонн, що на $34,6\%$ менше за аналогічний показник попереднього року. При цьому споживання пшеничних круп впало на $48,1\%$, інших круп – на $57,5\%$ та рису і його похідних виробів – на $28,3\%$. Така динаміка пояснюється активною фазою війни на території України і пов'язаними з цим негативними наслідками.

Ємність (сумарні обсяги) українського ринку круп'яних виробів різних товарних категорій визначається обсягами внутрішнього ринку, імпортних постачань та експортних продажів. За підсумками 2022 року загальну ємність ринку можна оцінити в $155,0\text{--}157,0$ млн дол. США ($5,8\text{--}6,0$ млрд. грн), що на $10,8\%$ вище за минулорічний показник.

*Географічне розташування ринку*² За географічним розподілом обсягів роздрібної торгівлі, в тому числі бакалійними виробами всіх категорій, розподіл українського ринку протягом 2022 року виглядав наступним чином: м. Київ та Київська область ($\approx 19,5\%$), Дніпропетровська область ($\approx 17,0\%$), Харківська область ($\approx 10,0\%$), Запорізька область ($\approx 8,5\%$), Львівська область ($\approx 6,5\%$) та інші регіони України ($\approx 38,5\%$).

Наявність на ринку однорідних/подібних товарів. На українському ринку виробляється круп'яна продукція широкого асортименту, що використовується для продовольчих потреб населення. Кожна категорія круп умовно розділяється за класами, які регламентують його якісні показники – хімічний склад, кількість домішок, кислотне число тощо. Загалом якісні та споживчі характеристики круп'яної продукції, вимоги до транспортування та зберігання регламентуються відповідними державними стандартами – практично на кожен вид круп'яної продукції діє свій норматив. До головних з них слід віднести: ДСТУ 7699:2015 «Крупи пшеничні. Технічні умови», ДСТУ 1055:2006 «Крупи, що швидко розварюються. Технічні умови», ДСТУ 4965:2008 «Рис. Технічні умови», ДСТУ 7697:2015 «Крупи гречані. Технічні умови» та інші (всього близько 30 стандартів). Окремі підприємства виробляють круп'яну продукцію за своїми технічними умовами. Імпортована круп'яна продукція повинна відповідати українським стандартам та нормативам³.

Наявність конкуренції на ринку. Рівень конкуренції на українському внутрішньому ринку круп'яних виробів оцінюється як високий. Основними конкурентами виступають українські виробники та компанії, що спеціалізуються на імпортних поставках.

Загалом, протягом 2022 року рівень конкуренції визначався наступними чинниками.

1. *Ціновими характеристиками.* Ціна на крупи була та залишається одним з визначальних факторів конкуренції на українському ринку. Суттєві коливання курсу української гривні відносно основних світових валют стали головною причиною подорожчання імпортних круп, особливо рису та «екзотичних» зернових культур. Тому українські торгові марки та бренди, що пропонуються за ціновими і якісними характеристиками активно конкурують на ринку.

2. *Якісними та смаковими показниками.* Одним з визначальних факторів при виборі круп'яної продукції, особливо «преміум» класу є саме якісні і смакові властивості. При цьому на ринку присутня і значна частка продукції, нижнього цінового діапазону, в основному сумнівного походження та наповнення. Така продукція в основному реалізується на майданчиках, які не потребують підтверджень щодо якісних характеристик та харчової безпеки товару.

3. *Якісною маркетинговою політикою компаній.* Зазвичай просування круп'яної продукції на ринку відбувається за рахунок багаторівневої маркетингової кампанії. Це і рекламні заходи серед потенційних споживачів,

² За даними Державної служби статистики України.

³ За матеріалами ресурсу <http://budstandart.com/>



маркетингові та рекламні кампанії. В останній час значна увага приділяється вигляду та змісту упаковки. Такі заходи дозволяють виробникам формувати позитивний імідж своєї продукції серед кінцевих споживачів. Гуманітарні заходи або допомога ЗСУ є одним з ключових трендів, що формував позитивний імідж компанії протягом 2022 року.

4. Комерційними зв'язками між мережевими центрами продажу та постачальниками. Більшість українських мережеских компаній з продажу бакалійної продукції мають довготривалі ділові відносини з постачальниками та виробниками. Такі зв'язки дозволяють контролювати якість продукції, а також ефективно виводити на ринок нові зразки. В останній час мережеві компанії самостійно імпортують зернові культури та виготовляють крупу – висока рентабельність такої діяльності забезпечує сталі та високі прибутки таким компаніям.

5. Іншими факторами. Важливою конкурентною перевагою на українському ринку товарів даної категорії є оперативність постачання товару та наявність складських запасів або потрібних обсягів товару, особливо в святковий період. Зазвичай компанії-виробники круп'яної продукції мають розгалужену складську інфраструктуру по всій території України та відповідні логістичні рішення, що можуть швидко забезпечити потреби як кінцевих споживачів, так і торговельних мереж.

Рівень розвитку виробничої та транспортної інфраструктури ринку. Рівень виробничої інфраструктури ринку, на якому провадить діяльність платник податків оцінюється як розвинений. На ринку присутні підприємства, що мають необхідні умови та обладнання для виготовлення та фасування круп, компанії, що займаються гуртовою торгівлею, а також компанії, що спеціалізуються на імпортих постачаннях зернових культур, з яких виготовляються крупи. Кількість таких компаній на початок 2022 року оцінювалось в 200–220 підприємств різної форми власності та фізичних осіб (фермерів), з яких близько 50 становлять компанії-імпортери⁴.

Транспортна інфраструктура, що обслуговує діяльність платника податків оцінюється як розвинена. Товари даної категорії вільно транспортуються територією України в основному великим та середнім автотранспортом. Імпортий вантаж транспортується в мішках, біг-бегах та контейнерах автомобільним або залізничним транспортом.

Рівень державного регулювання цін. Державне регулювання цін при реалізації круп'яної продукції застосовується лише по відношенню до однієї товарної позиції – гречаної крупі⁵. При ввезенні в Україну круп'яної продукції, виготовленої з зернових культур застосовується імпортне мито в розмірі 20%, при імпорті рису всіх категорій (сирець або не оброблений) – імпортне мито в розмірі 5,0%⁶.

⁴ За даними Державної служби статистики України та експертними оцінками.

⁵ За матеріалами ресурсу <https://www.epravda.com.ua>.

⁶ За даними Митного тарифу України.



Висновки та перспективи подальших досліджень. Протягом 2022 року офіційне виробництво круп'яної продукції скоротилося практично вдвічі, в порівнянні з аналогічним показником попереднього року. Протягом 2022 року в сегменті рису та його похідних продуктів спостерігалася майже критична ситуація. Через російську агресію виробництво рису в Україні скоротилось майже в 16 разів.

В 2022 році відзначається значне скорочення експортних поставок української круп'яної продукції, яке досягло мінімальної позначки за останні роки – скорочення становило 53,0%. Вказана динаміка обумовлена скороченням експорту кукурудзяних круп – (на 54,6%), інших круп – на 27,1% та майже семикратним зниженням експорту рису та похідної продукції. Єдиною товарною позицією, що показала зростання експорту були пшеничні крупи (на 20,0%).

Блокування російськими загарбниками чорноморських портів спричинило зміни в товарній структурі імпорту до України великої кількості товарів. Незважаючи на те, що загальні імпортні поставання круп всіх категорій протягом 2022 року практично залишилися на рівні попереднього року (не значне зростання на 0,9%), відзначається значне збільшення валютних витрат – на 53,0%, що свідчить про суттєве здорожчання цього виду бакалійної продукції.

Загальне видиме споживання круп'яної продукції в Україні за підсумками 2022 року скоротилося на 34,6%. При цьому споживання пшеничних круп впало на 48,1%, інших круп – на 57,5% та рису і його похідних виробів – на 28,3%. Така динаміка пояснюється активною фазою війни на території України і пов'язаними з цим факторами.

Рівень конкуренції на українському внутрішньому ринку круп'яних виробів оцінюється як високий.

Рівень виробничої інфраструктури ринку, на якому провадить діяльність платник податків оцінюється як розвинений. Транспортна інфраструктура, що обслуговує діяльність платника податків оцінюється як розвинена.

Список використаних джерел

1. Аверчев О., Жосан Г., Йосипенко І. Сучасні аспекти економічного розвитку круп'яної галузі України. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. 16. С. 44-54. URL: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.6>
2. Грідін О. В. Теоретичні та практичні аспекти перспектив розвитку підприємств борошномельно-круп'яної галузі України. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2015. Вип. 162. С. 123-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2015_162_17
3. Камінська А. І. Проблеми формування та розвитку ринку круп'яних культур в Україні. *Економіка АПК*. 2011. № 8. С. 42-47.
4. Квач Я. П., Кошельок Г. В. Сучасний стан і перспективи розвитку борошномельної галузі України. *Економіка харчової промисловості*. 2015. № 2. С. 18-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2015_2_5
5. Кернасюк Ю.В. Зернові культури: тенденції і прогнози ринку. *Агробізнес сьогодні*. 2017. № 17. С. 12-19.



6. Лещенко Ю. О. Український ринок борошна – що відбувається сьогодні? Стан та тенденції розвитку борошномельної галузі. *Ефективна економіка*. 2013. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_11_20 (дата звернення: 08.11.2023).
7. Ляховська О. В. Підприємства борошномельної промисловості України: актуальний стан та перспективи розвитку. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України». Львів. 2019 С. 1-2. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/249.pdf> (дата звернення: 08.11.2023).
8. Мороз О. Промисловість України: характеристика, тенденції та проблеми розвитку. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. 2019. 1. С. 45-53. URL: <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2019-1/07-05>.
9. Полонська О.М., Солошонок А.Л., Некова Г.П. Аналіз обігу зернових та виробництва борошномельнокруп'яної продукції в Україні. *Економіка харчової промисловості*. 2021. Т. 13. Вип. 3. С. 34-45. URL: <https://doi.org/10.15673/fie.v13i3.2130>
10. Полонська О. М., Солошонок О.М. Борошномельна галузь України та її експортний потенціал. *Продуктивність агропромислового виробництва*. 2018. № 30. С. 20–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pav_2018_30_5
11. Хрип'юк В. І. Харчова промисловість України: ретроспективний аналіз та сучасні проблеми розвитку. *Економіка АПК*. 2018. № 9. С. 77-86. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201809077>
12. Маслак О.О. Український ринок гречки. *Агробізнес сьогодні*. 2017. № 14. С. 18-20.
13. Kissock K.R., Neale E.P., Beck E.J. Knowledge, Messaging, and Selection of Whole-Grain Foods: Consumer and Food Industry Perspectives. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 2022. 54. 1086-1098.
14. Беленіхіна А.В., Костромітін В.М. Просо: забуті переваги. *Агробізнес сьогодні*. 2012. № 10. С. 42-44.
15. Орленко О.В. Основні тенденції формування ринку круп'яних культур. *Таврійський науковий вісник. Серія: економічні науки*. 2012. №79. С. 294-298.
16. Пенькова О.Г., Харенко А.О., Цимбалюк Ю.А. Тенденції та перспективи розвитку ринку круп'яних виробів в Україні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія: економіка. 2020. №1 (13). С. 38-44.

References

1. Averchev, O., Zhosan, H. and Yosypenko, I. (2023), Modern Aspects Of Economic Development In The Grain Industry Of Ukraine. *Taurida Scientific Herald. Series: Economics*, 16, pp. 44-54. URL: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.6>
2. Hridin, O. V. (2015), Theoretical and practical aspects of the prospects of development of the enterprises of flour-and-cereals industry in Ukraine. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka*, 2015, vol. 162, pp. 123-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2015_162_17
3. Kaminska, A. I. (2011), Problems of formation and development of the cereal crops in Ukraine, *Ekonomika APK*, 2011, vol. 8, pp. 42-47.
4. Kvach, Ya. P. and Koshelok, H. V. (2015), Current State and Prospects of Development of Flour Milling Industry in Ukraine, *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, vol. 2, pp. 18-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2015_2_5
5. Kernasiuk, Yu. V. (2017), Cereal crops: market trends and forecasts, *Ahrobiznes sohodni*, no. 17, pp. 12-19.
6. Leshchenko, Yu. O. (2013), Ukrainian Market Of Flour - What Happens Now? Status And Trends In The Milling Industry, *Efektivna ekonomika*, vol. 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_11_20.
7. Liakhovska, O. V. (2019), Pidpriemstva boroshnomelnoi promyslovist Ukrainy: aktualnyi stan ta perspektyvy rozvytku. DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy», 1-2. Retrieved May 25, 2021, URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/249.pdf>



8. Moroz, O. (2019), Industry of Ukraine: characteristics, trends and problems of development, Management and Entrepreneurship: *Trends of Development*, 1(07), pp. 45-53. URL: <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2019-1/07-05>.
9. Polonska, O., Soloshonok, A. and Nekova G. (2021), Analysis of cereals turnover and production of flour-grinding products in Ukraine, *Food Industry Economics*, 13, 34-45. URL: <https://doi.org/10.15673/fie.v13i3.2130>
10. Polonska, O. M., Soloshonok, O. M. (2018), Flour-mill industry in Ukraine and its export potential. *Produktyvnist ahropromyslovoho vyrobnytstva*, vol. 30, pp. 20-28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pav_2018_30_5
11. Khrypiuk, V. (2018), The food industry of Ukraine: retrospective analysis and modern problems of development, *Ekonomika APK*, 25(9), pp. 77-85.
12. Maslak, O. O. (2017), Ukrainian buckwheat market, *Ahrobiznes sohodni*, no. 14, pp. 18-20.
13. Kissock, K. R., Neale, E. P. and Beck E. J. (2022), Knowledge, Messaging, and Selection of Whole-Grain Foods: Consumer and Food Industry Perspectives, *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 54, pp. 1086-1098.
14. Bielienukhina, A.V. and Kostromitin V.M. (2012), Millet: forgotten benefits, *Ahrobiznes sohodni*, no. 10, pp. 42–44.
15. Orlenko, O. V. (2012), Osnovni tendentsii formuvannia rynku krupianykh kultur. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriya: ekonomichni nauky*, vol. 79, pp. 294-298.
16. Penkova, O. H., Kharenko, A. O. and Tsybaliuk, Yu. A. (2020), Trends and Development Prospects of Grain Market in Ukraine, *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: ekonomika*, №1 (13), pp. 38-44.